

K OTÁZCE POJMU A PŘEDMĚTU OSOBNÍHO VLASTNICTVÍ*)

K ВОПРОСУ ПОНЯТИЯ И ПРЕДМЕТА ЛИЧНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

ZUR FRAGE DES BEGRIFFS UND DES OBJEKTS DES PERSONALEN EIGENTUMS

STANISLAV ZDOBINSKÝ

Všenarodní diskuse k návrhu ústavy, konaná v r. 1960 v celé naší republice z podnětu Ústředního výboru Komunistické strany Československa, ukázala v plné šíři, jak ohromný a živý je zájem u širokých mas našeho pracujícího lidu o otázky vlastnictví. Pracující s radostí přijímali, že v ústavě budou zakotveny všechny socialistické přeměny, kterých dosáhla naše republika od r. 1948, od doby přijetí Ústavy 9. května. S nadšením vítali vítězství socialismu v oblasti ekonomické, vítězství socialistických výrobních vztahů nejen v průmyslu, ale i v zemědělství a v ostatních odvětvích národního hospodářství. Jak zdůraznil prezident republiky a první tajemník KSČ s. Antonín Novotný ve svém referátu na celostátní konferenci minulého ÚVKŠČ v červenci roku: „V diskusi o ekonomických základech naší republiky se potvrdilo, že naši pracující chápou, jaké přednosti pro společnost přináší socialistické vlastnictví výrobních prostředků, že je zdrojem všech velikých úspěchů, kterých jsme v průběhu 15. let dosáhli. Změnil se jejich poměr k společenskému vlastnictví a do vědomí lidí stále více proniká zásada, že v socialistické společnosti je každý jednotlivec tak bohatý, jak bohatá je celá společnost a že proto prvoradou povinností každého občana socialistického státu je společenské vlastnictví chránit a prací přispívat k jeho rozmnožení.“

Na rozmnožení společenského socialistického vlastnictví, na jeho upevňování a růstu závisí i otázka kolik společnost může rozdělit jednotlivcům. A socialistická společnost rozděluje spravedlivě, rozděluje podle práce jednotlivce ve prospěch celku. Proto s hlediska zajišťování osobních potřeb občanů má základní význam otázka, kdo je vlastníkem základních výrobních prostředků. A jestli tedy dnes u nás vlastníkem základních výrobních prostředků je celá společnost, jsou ve státním socialistickém vlastnictví, pak tomu musí odpovídat i nový způsob rozdělování.

V referátu s. Novotného na celostátní konferenci KSČ je pregnantní vyjádření spojitosti mezi výrobou, rozdělováním a spotřebou. Už Marx a Engels ukázali, že „všechny vlastnické vztahy byly v dějinách podrobeny stálému střídání,

*) Práce byla dána k tisku před prosincovým zasedáním ÚV KSČ r. 1960.

stále změně.“ Je proto zcela zákonitě a historicky nezbytné, když dělnická třída po uchopení politické moci zruší soukromé vlastnictví, ale neodstraňuje vlastnictví vůbec. „Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu organizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.

To se může ovšem stát nejprve jenom despotickými zásahy do vlastnického práva a do buržoazních výrobních vztahů, tedy opatřeními, která se zdají ekonomicky nedostatečnými a neudržitelnými, která však v průběhu hnutí přerůstají sama sebe a jsou nevyhnutelná jako prostředek k převrácení celého způsobu výroby.“ (Marx Engels, Manifest komunistické strany, Vybrané spisy I, Svoboda 1950, str. 39).

Zásahy do buržoazního vlastnictví, nacionalisací, vzniká tak státní socialistické vlastnictví a v souvislosti s tímto vlastnictvím vzniká i vlastnictví osobní.

U nás si lid sám vládne. Sám o sebe pečuje. Sám svou práci v socialistickém průmyslu a kolektivní práci v družstvech zajišťuje rozkvět a neustále rostoucí sílu své země, rozvoj jejího bohatství a současně i zvýšení své životní úrovně. Práce jednotlivce je prací pro společnost i pro něho. Neexistuje v našem státě rozpor mezi společností a jednotlivcem. Zájmy i cíle jsou totožné. „Proto se produkt práce rovněž dělí na dvě části: Produkt pro sebe a produkt pro společnost.“ (Učebnice politické ekonomie, Praha 1955, str. 414).

Je třeba si uvědomit, že „komunismus nebere nikomu možnost přivlastňovat si společenské výrobky, bere jenom možnost zotročovat si tímto přivlastňováním cizí práci.“ (Marx Engels, Manifest komunistické strany, Vybrané spisy I, Svoboda 1950, str. 42).

Za socialismu je způsob odměňování závislý na přičinění jednotlivce, na jeho práci ve prospěch společnosti. Je plně uplatňován princip nižší fáze komunismu: „*Každý podle svých schopností, každému podle jeho práce.*“ Socialistická společnost dává tak všem stejné právo a stejnou možnost, aby uplatnili své zkušenosti, vzdělání, vlohy, ve prospěch celku. A každý za socialismu „když vykonal stejné množství práce jako druhý, vskutku dostává stejný díl společenského výrobku. ...Avšak jednotlivci si nejsou rovni: Jeden je silnější, druhý je slabší, jeden je ženat, druhý nikoliv, jeden má více dětí, druhý méně atd.

...Při stejném množství vynaložení práce, — uzavírá Marx — a tudíž při stejném podílu na společenském spotřebním fondu, dostává tedy ve skutečnosti jeden více než druhý, stane se bohatší než druhý atd. Aby bylo možno se toho všeho uvarovat, muselo by být právo nikoli rovné, ale nerovné...“

První fáze komunismu tedy ještě nemůže přinést spravedlnost a rovnost: rozdíly bohatství zůstanou, a to nespravedlivé rozdíly, avšak nebude možné vykořisťování člověka člověkem, neboť nebude možno uchvátit výrobní prostředky, továrny, stroje, půdu apod., do soukromého vlastnictví. Marx

rozbíjeje maloburžoazní nejasnou Lassallovu frázi o „rovnosti“ a „spravedlnosti“ vůbec, ukazuje průběh rozvoje komunistické společnosti, která je nucena odstranit nejdříve jenom onu „nespravedlnost“, že výrobní prostředky si přivlastňují jednotlivci, a která není s to náraz odstranit i další nespravedlnost, spočívající v tom, že spotřební prostředky jsou rozděleny „podle práce“ (nikoli podle potřeb). (V. I. Lenin: Stát a revoluce, Vybrané spisy II, Svoboda 1950, str. 190.)

Tak osobní vlastnictví občanů je nerozlučně spjata se společenským, socialistickým vlastnictvím. Jeho množství je závislé na přičinění občana ve prospěch společnosti. V této otázce dnes ve vědě socialistického práva není sporu. Všichni autoři o tom mluví zcela jednoznačně: „Osobní vlastnictví je odvozeno od socialistického vlastnictví a je s ním nerozlučně spojeno.“ (Učebnice sovětského občanského práva I, Praha 1953, str. 346) „Osobní vlastnictví se rozvíjí v nerozlučné souvislosti se socialistickým vlastnictvím výrobních prostředků“ (Knapp: Vlastnictví v lidové demokracii, Praha 1952, str. 365) „Osobní vlastnictví je v souladu s požadavky základního ekonomického zákona socialismu nerozlučně spjata s vlastnictvím socialistickým. Rozvoj osobního vlastnictví je podmíněn rozvojem vlastnictví socialistického.“ (Učebnice občanského a rodinného práva I, Praha 1955, str. 370). „Osobní vlastnictví za socialismu je nerozlučně spjata se společenským vlastnictvím jako se svým základem. S rozmnožováním společenského vlastnictví, s růstem národního bohatství plyne na uspokojování osobních potřeb pracovníků socialistické společnosti stále větší množství výrobků.“ (Učebnice politické ekonomie, Praha 1955 str. 413.) Odvozenost osobního vlastnictví od vlastnictví společenského socialistického je tak jeden z významných rysů tohoto vlastnictví. Prostředníkem (pojítkem) je zde práce, práce občana ve prospěch společnosti, která rozmnožuje společenské socialistické vlastnictví. Výsledkem této práce pro občana je především odměna, která má zcela jiný charakter než za kapitalismu. Neustálý růst reálných mezd našich pracujících je základem růstu jejich životní úrovně. Pracující naší republiky ve stále širším měřítku mohou nakupovat věci, které jim slouží k uspokojování osobních potřeb: automobily, motocykly, televizory, radia, fotoaparáty, ledničky atd. Pro názornost uvádíme tyto příklady: Auta — v roce 1956 koupili občané 10.884 automobilů, v r. 1957 20.447, v r. 1958—23.593, v r. 1959 27.306; ledničky v r. 1956 37.359 kusů, v r. 1957 75.271 ks, v r. 1958 75.901 ks, v r. 1959 101.684. Televizory v r. 1956 29.143 ks, v r. 1957 47.888 ks, v r. 1958 121.299, v r. 1959 218.231. Současně také spořitelny zaznamenaly v těchto letech prudký růst vkladů obyvatelstva, rozvíjí se výstavba individuálních rodinných domků.

Jestliže růst osobního vlastnictví je závislý na práci občana ve prospěch společnosti, a jestliže osobní vlastnictví v současné době je základní formou uspokojování osobních potřeb občanů, je třeba upozornit na to, že stále větší úlohu v naší společnosti hraje uspokojování těchto potřeb občanů prostřed-

nictvím přímého rozdělování části národního důchodu pracujícím bez ohledu na hledisko jejich osobního přičinění. Nemí tedy zde rozhodující práce jednotlivce (pokud jde o toto rozdělování u konkrétního občana v jeho prospěch), ovšem míra toho, kolik takto může společnost rozdělit je závislá na práci celku, tzn. v této obecné míře a na ni má vliv práce každého člena socialistické společnosti. Míra růstu takového přímého rozdělování je závislá na celkovém růstu společenského socialistického vlastnictví. V této formě rozdělování jsou již rodící se prvky komunistického rozdělování, na které náš stát uvolňuje z národního důchodu každoročně stále větší a větší částky. Sem patří především bezplatná lékařská péče, léčebná péče, bezplatné vydávání léků atd. Přitom je jisté, že uspokojování osobních potřeb touto formou neustále poroste.

Naši občané projevíli v souvislosti s projednáváním návrhu naší socialistické ústavy mimořádně veliký zájem i o úpravu vlastnictví osobního. Přitom naše literatura, i když jde o úkol důležitý nejen s hlediska rozvoje právní vědy, ale i s hlediska politického, věnovala malou pozornost rozpracování otázek osobního vlastnictví a to jednak vědeckému rozpracování těchto otázek, jednak popularizačnímu. A jak ukázala diskuse, ještě dnes mnoha lidem u nás není dostatečně jasný — ani základní rozdíl mezi vlastnictvím osobním a soukromým. Ukázal to i ve svém referátu na celostátní konferenci KSČ s. Antonín Novotný: „Vzhledem k tomu, že v naší společnosti je skutečně tím hlavním a základním socialistické vlastnictví výrobních prostředků a toto vlastnictví je také zárukou dalšího všestranného rozmachu jak společnosti, tak i jednotlivce, a vzhledem k tomu, že i další vývoj bude upevňovat a dále rozvíjet socialistické výrobní vztahy, není důvodu, abychom v ústavě zakotvovali článek o soukromém vlastnictví, jak to někteří jednotlivci v diskusích žádali. K tomu je třeba podotknout, že tyto připomínky většinou vyplynuly z nepochopení rozdílu mezi vlastnictvím osobním a soukromým. Obavy o osobní vlastnictví jsou zbytečné. Právě za socialismu se spolu se společenským vlastnictvím rozmnožuje také osobní vlastnictví pracujících.“ (Nová Mysl, zvláštní číslo, Celostátní konference KSČ, 1960, str. 12.)

Náš zákonodárce stanovil v čl. 10 nové ústavy, že „osobní vlastnictví občanů k spotřebním předmětům, zejména k předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné.

Dědění osobního majetku je zaručeno.“

Z tohoto článku je vidět, že zákonodárce vyzdvihuje zcela správně spotřebitelský charakter osobního vlastnictví občanů, neboť je to jeden ze základních rysů tohoto vlastnictví. Přitom v 10. článku ústavy není podán taxativní výpočet předmětů, které patří do osobního vlastnictví. Bylo by to značně obtížné a do jisté míry i nemožné, neboť, jak ukážeme dále v tomto článku, některá věc může být předmětem jak osobního, tak i soukromého vlastnictví. Proto okruh předmětů, které patří do osobního vlastnictví je omezen nebo lépe řečeno vyčerpán jejich spotřebitelským charakterem, to znamená, že rozhodující

pro to, zda některá věc je v osobním vlastnictví je právě její určení, zda slouží spotřebitelským účelům. Zvláště potom ústava vyzdvihuje mezi předměty osobního vlastnictví zejména rodinné domky a úspory nabyté prací.

S. Antonín Novotný ve svém referátu na celostátní konferenci KSČ k otázce osobního vlastnictví prohlásil: „Rovněž nedotknutelnost osobního vlastnictví nabytého prací je zaručena ústavou. Je pochopitelné, že jsou tím míněny i rodinné domky, chaty, zahrádky, předměty osobní a domácí potřeby, úspory, i dědění osobního majetku.“ Ve svém referátu tak s. Antonín Novotný vyzdvihl další významný rys osobního vlastnictví (vedle rysu spotřebitelského) a to jeho pracovní původ.

Osobní vlastnictví vyplývá ve své podstatě ze socialistických výrobních vztahů, jež tvoří základ společenského socialistického vlastnictví. Osobní vlastnictví je tedy také jistě socialistickým typem vlastnictví. Je vlastní pouze socialistické (komunistické) společnosti. Za kapitalismu neexistuje, neboť tam veškeré присvojování je odvozeno ze soukromokapitalistických vztahů. Je založeno na poctivé práci občana ve prospěch celé společnosti. Proto hlavním zdrojem osobního vlastnictví je práce občana ve prospěch společnosti. Již jsme ukázali, že společnost za tuto práci občana (podle jejího množství, jakosti, a společenského významu) spravedlivě odměňuje. Ukázali jsme také, že je to příklad spojení zájmů jednotlivce a společnosti, důkaz toho, že u nás, v socialistické společnosti, není protikladu mezi zájmy jednotlivce a kolektivu, nýbrž, že tyto zájmy jsou totožné.

Socialistická společnost pro svůj rozvoj potřebuje růst, neustálé upevňování společenského, socialistického vlastnictví, a právě toto upevňování a růst společenského vlastnictví působí zpětně na růst vlastnictví osobního, které je tak v současné době základní formou, prostřednictvím které se uspokojují hmotné a kulturní potřeby občana v socialistické společnosti. Můžeme proto říci, že růst osobního vlastnictví je podmíněn upevňováním a růstem společenského socialistického vlastnictví. Je samozřejmé, že osobní vlastnictví nemá nic společného s vlastnictvím soukromým. Vždyť socialistická společnost je ve své hospodářské politice zaměřena na konečnou likvidaci soukromého vlastnictví, ale naopak na růst vlastnictví osobního, které zabezpečuje stále vzrůstající spotřebu občana v socialistické společnosti. Kdybychom chtěli obecně charakterisovat, co je předmětem osobního vlastnictví, mohli bychom říci, že v osobním vlastnictví jsou všechny předměty, které slouží k uspokojování osobních, domácích a rodinných potřeb občanů v socialistické společnosti.

U předmětů, které jsou v osobním vlastnictví, jsou dva důležité charakteristické znaky: a) **jejich pracovní původ**; (to neznamená ovšem nic absolutního, např. že by některé věci nemohly být chráněny jako osobní vlastnictví, i když byly získány jinak — to ovšem není pro osobní vlastnictví podstatné, ani progresivní. Máme na mysli např. osobní majetek bývalých kapitalistů, který jim byl ponechán po znárodnění, v kterém byly jejich výrobní prostředky

zespolečenštiny. Domníváme, se, že u tohoto majetku, který je složen z věcí nenabytých prací, musí být jeho výše ohraničena co do rozsahu. Rozsah tohoto osobního majetku, který může být chráněn jako osobní vlastnictví je dán podle nás normální (průměrnou) životní úroveň členů společnosti daného socialistického státu. Až do této výše pak je možno chránit tento osobní majetek stejnou měrou jako majetek každého občana. Nad tuto výši je třeba na osobní majetek kapitalistů uplatnit stejná hlediska jako na soukromé vlastnictví výrobních prostředků), b) **jejich spotřebitelský charakter**. V osobním vlastnictví mohou být pouze takové předměty, které skutečně slouží k uspokojování osobních a rodinných potřeb jeho vlastníka, to znamená, že nesmí sloužit k výrobě zboží, ke spekulaci a pod.

Mezi všemi předměty práva osobního vlastnictví na prvním místě nesporně stojí odměna, kterou získal občan za svou práci ve prospěch společnosti. Tak můžeme říci, že mzda a jiné pracovní důchody jsou základním předmětem osobního vlastnictví. To znamená dále, že tato odměna je také v současné době určující proto, jakou měrou v zásadě budou uspokojovány jeho osobní potřeby. Vyplývá to i ze samého principu socialistické společnosti jak jsme již výše ukázali, kdy každému dává společnost podle jeho práce. Je to jistě diferenciací uspokojování, která je závislá na přičinění občana. Tato diferenciací (která ovšem platí jen pro nižší fázi komunismu) je částečně ztláčována a zmenšována tím, že podíl uspokojování osobních potřeb občana prostřednictvím přímého rozdělování z národního důchodu roste a i v budoucnosti bude jeho význam v tomto smyslu stoupat.

Zdůraznění mzdy, nebo jiného pracovního důchodu jako základního předmětu osobního vlastnictví má také svůj značný politický význam. Veliké úkoly, které stojí před našimi pracujícími v současné etapě rozvoje naší společnosti, úkoly, které souvisejí s plněním hospodářských plánů, které jsou plně soustředěny na to, aby Československá socialistická republika v historicky krátké době dostihla a předstihla nejvyspělejší kapitalistické státy ve výrobě na jednoho obyvatele, mohou být splněny jenom při soustavné, obětavé práci všech členů naší společnosti. A společnost podle příspěví jednotlivce na plnění těchto velikých úkolů ho odměňuje, dnes především formou peněžitě odměny.

A tak odměna za práci, kterou takto občan socialistické společnosti získává, je jednak, jak jsme ukázali základním předmětem osobního vlastnictví, a současně je základním předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.

Vedle odměny za práci mohou být v osobním vlastnictví i jiné důchody (např. stipendia, různé sociální důchody apod.), dále úspory nabyté prací, bytové zařízení, osobní dopravní prostředky (auto, motocykl), rekreační chaty, rodinné domky, zahrádky, a jistě i všechny ostatní věci, (např. drobné výrobní nástroje), pokud slouží k zajišťování osobních i domácích potřeb.

Někdy se také zdůrazňuje, že v osobním vlastnictví nemohou být věci, kterých by se používalo k vykořisťování člověka člověkem. To je ovšem v naší

společnosti vůbec vyloučeno, tedy nejen u osobního vlastnictví, ale i u tzv. drobného soukromého hospodářství samostatně hospodařících rolníků a domáckých malovýrobců, které podle článku 9 naší ústavy je u nás připuštěno, ale jen potud, pokud je založeno na osobní práci vlastníka.

Velmi se diskutovalo při projednávání návrhu ústavy na veřejných schůzích o rodinných domcích. Občané se dotazovali, zda bude u nás existovat osobní vlastnické právo k rodinným domkům, a ptali se, co vůbec rozumíme pojmem rodinný domek. Dnešní právní praxe vychází z pojmu rodinného domku, jak je stanoven v § 73 zák. č. 67/56. Sb. o hospodaření s byty. „Rodinným domkem se rozumí dům, u něhož z úhrnu podlahové plochy všech místností připadají aspoň dvě třetiny na byty a který obsahuje nejvýše pět obytných místností nečítajíc v to kuchyně, nebo u něhož při větším počtu těchto místností nepřesahuje úhrn podlahové plochy obytných místností (§ 76) 120 m².“ Při tom § 76 námi uvedeného zákona o hospodaření s byty za obytnou považuje „přímo osvětlenou a přímo větratelnou místnost o podlahové ploše aspoň 8 m², kterou lze přímo, nebo dostatečně nepřímou vytápět a jež je vzhledem ke svému vnitřnímu uspořádání a vybavení určena k bydlení (odst. 1).

Za těchto podmínek považuje se za obytnou místnost i kuchyně o podlahové ploše přes 12 m². U takových kuchyní se při zjišťování výměry podlahové plochy obytných místností počítá toliko část podlahové plochy, o kterou je kuchyně větší než 12 m² (odst. 2).

V pochybnostech, zda určitá místnost má povahu místnosti obytné, rozhodne stavební úřad (odst. 3).

V tomto zákoně byl pojem rodinného domku určen pro zcela jiné účely. Nejde zde o určení rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví. Zákon o hospodaření s byty sledoval jak vyplývá z § 1 tohoto zákona“ spravedlivé rozdělení bytového prostoru mezi občany.“ Péče o takovéto spravedlivé rozdělení byla tímto zákonem svěřena národním výborům.

Při vymezení pojmu rodinného domku v zákoně č. 67/56 Sb. byla zákonodárci nápomocna sovětská úprava.¹⁾ Máme za to, že sovětská úprava je přesnější, pokud jde o výšku stavby (přízemní nebo o jednom poschodí), zatímco naše úprava v § 73 teoreticky připouští až 4poschodový dům o 5 bytech rozlohy 1 pokoj a kuchyň. Pro nové stavby je to vyloučeno, neboť jistě na takovouto stavbu nebude vydáno stavební povolení. Otázka však zní jinak. Můžeme nazvat takovéto stavby rodinnými domky, které jsou v osobním vlastnictví, byly-li takto postaveny v minulosti? Máme za to, že nikoliv. Takovéto stavby nebyly nikdy stavěny k uspokojování bytových potřeb vlastníka a jeho rodiny, nebo jistě ne pouze za tímto účelem, ale především za účelem pronajímání

¹⁾ Máme na mysli výnos prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26. srpna 1948 o právu občanů kupovat a stavět individuální obytné domy, který stanovil, že „každý občan a každá občanka SSSR mají právo koupit si nebo postavit pro sebe na základě vlastnického práva obytný dům přízemní nebo jednopatrový s počtem pokojů od 1 do 5 včetně jak ve městě, tak i mimo město“.

takovýchto bytových jednotek, tedy něco jako malé činžovní domy. To byl smysl jejich ekonomického využití. Proto u takovýchto staveb nemůže jít o osobní vlastnictví.²⁾ Takovéto stavby jsou podle našeho názoru v soukromém vlastnictví.

Z toho, co jsme řekli, se domníváme, že při stanovení pojmu rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví je třeba vyjít jako ze základního kritéria (podobně jako u všech ostatních předmětů osobního vlastnictví) z jeho spotřebitelského³⁾ charakteru. To znamená, že rodinný domek je takový obytný dům, který skutečně slouží bytové potřebě vlastníka a jeho rodiny. Samozřejmě, že takový obytný dům by měl povahu rodinného domku (a tedy i nadále by byl v osobním vlastnictví), kdyby jej vlastník nemohl ze závažných důvodů (např. proto, že byl služebně přeložen do jiného místa) využívat pro svou bytovou potřebu (ev. své rodiny), a pronajal by jej. Ať již jen jeho část, nebo i celý. Při tom však takovéto pronajmutí rodinného domku by vždy mělo mít charakter dočasnosti. Důležité je dále i stavební uspořádání rodinného domku, jeho charakter, které nám nesporně pomohou určit jaký účel stavbou vlastník sledoval. Myslíme si však, že s těmito hledisky bychom nevystačili, a že je nutno použít i dalších kritérií, která uvádí § 73 zák. o hospodaření s byty, máme-li správně stanovit pojem rodinného domku jako předmětu osobního vlastnictví. Při tom se nám však zdají tato kritéria ne zcela dokonalá, mělo by být např. zřetelné, že rodinný domek může být jen přízemní nebo jednopatrový, tzv. „podkrovní místnosti“ by samozřejmě nevytvářely druhé poschodí; dále rozhodování o tom, zda některá stavba je či není rodinným domkem, a je-li či není-li v osobním vlastnictví, by nemělo příslušet stavebnímu úřadu, ale snad spíš po jeho slyšení národnímu výboru anebo i soudu, protože zde již jde o ochranu jednoho ze základních práv občana apod.).

Dále by bylo třeba vyjasnit otázku vlastnictví několika rodinných domků jedním vlastníkem, nebo členy jeho rodiny. V praxi se stává, že vlastník jednoho rodinného domku získá např. (a to bude nejčastější případ) děděním další. Co teď? Může vlastnit občan dva (nebo více) rodinných domků? Budou potom oba předmětem osobního vlastnictví?

²⁾ Složitější je otázka u těch obytných staveb, které byly v minulosti stavěny za účelem uspokojování bytových potřeb vlastníka a jeho rodiny, kde však protože došlo ke stavbě před vydáním zákona o hospodaření s byty, (kde se rodinný domek definuje, a dokonce často ještě za dob buržoasní republiky, kdy nebyly nijak omezené stavební předpisy, a kdy všechny předměty byly v soukromém vlastnictví) a proto přesahují, často nepatrně, rámec § 73. Zde snad by byla vhodná taková úprava, aby příslušný orgán (národní výbor) stanovil, zda taková stavba má požívat ochrany jako osobní vlastnictví.

Snad by bylo možné postupovat i tak, že tam, kde stavbu povolil národní výbor by byla automatická ochrana jako osobního vlastnictví, a u staveb započatých před rokem 1948 (1945?) by pak národní výbor rozhodoval v individuálních případech. K tomuto názoru mne dovedla sovětská praxe, kdy do osobního vlastnictví občanů přešly též ty domy, které byly postaveny podle (do 1. února 1949 existujícího) práva stavby, a nikoliv podle výnosu prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 26. srpna 1948 námi výše uvedeného.

³⁾ Termín spotřebitelský je zde použit ve smyslu čl. 10 nové ústavy ČSSR.

Předně zastáváme názor, že *rodinný domek vůbec nemůže nikdy být ve vlastnictví soukromém*. Dále, že *každý občan může mít ve vlastnictví (až na výjimky, které by zákon upravil) jeden rodinný domek sloužící osobní potřebě jeho a jeho rodiny*. Je to otázka jistě značně složitá. Podívejme se na sovětskou úpravu. I tam platí zásada, že každý může mít v osobním vlastnictví jeden rodinný domek. V rukou jedné rodiny (manželů a nezletilých dětí) nesmí být více než jeden dům, určený pro potřeby bydlení dané rodiny, jak vyplývá z čl. 182 občanského zák. RSFSR. Při tom však podle usnesení pléna Nejvyššího soudu SSSR z roku 1947 se tento článek nevztahuje na případy, kdy rodina získá další dům dědění ze zákona i ze závěti!). Sovětská literatura dále uvádí, že se čl. 182 nepoužije ani v tom případě, když druhý dům dostane rodina na základě uzavření manželství. To samozřejmě připouští v rukách jednoho vlastníka, ev. jedné rodiny osobní vlastnické právo i k několika rodinným domkům, i když se v sovětské literatuře hovoří vždy o druhém domu.

Návrh Zásad občanského zákonodárství SSSR a svazových republik, uveřejněný v polovině minulého roku v Sovětském svazu ke všeobecné diskusi, v článku 23 hovoří ve shodě s ústavou SSSR, že „každý občan může mít v osobním vlastnictví... obytný dům, nebo byt (místnost) v domě, který nabyt, nebo postavil společně s dalšími občany...”

Zároveň v tomto článku je stanoveno, že nejvyšší rozměry individuálních obytných domů jsou stanoveny zákony svazových republik.

Tedy opět zůstává zachována zásada, že každý občan smí vlastnit pouze jeden rodinný domek. Prakticky tak úprava této otázky, jak je v návrhu formulována, zůstává stejná. Jak upraví tuto otázku chystané občanské zákoníky sovětských svazových republik nevíme.

I u nás v připravovaném občanském zákoníku bude třeba vyslovit alespoň zásadu, že každý občan může mít ve vlastnictví jeden rodinný domek, sloužící k osobní potřebě jeho a jeho rodiny. Získat další domek, na příklad koupí, směnou atd. by podobně jako v SSSR nemělo být připuštěno. A případy získání dalšího domku jiným způsobem (děděním, nebo uzavřením manželství) by se měly buď také upravit, nebo ponechat jenom právní praxi. Je otázka, co by bylo účelnější.

Přesto si ovšem myslíme (vzhledem k tomu, že sovětská společnost je ve svém vývoji dále), že u nás nemělo by být připuštěno získání rodinného domku tím, kdo již vlastní rodinný domek a ve svých potřebách bydlení je plně uspokojen, děděním ze závěti (pokud takto povolaný dědic by nebyl z okruhu dědiců ze zákona), aby se tak zamezilo možné spekulaci.

V každém případě je zcela zřetelné, že právní úprava rodinných domků, jejich režim, je značně složitá otázka, přitom však, politicky nesmírně důležitá. Při této úpravě se bude proto muset přihlídnout ke všem hlediskům společenským, při čemž ve vyjádření zájmů celé společnosti musí být zahrnuto vyjádření zájmů většiny jednotlivců.

Vysvětlili jsme výše, že jedním z charakteristických rysů osobního vlastnictví je jeho spotřebitelský charakter. To ovšem neznamená, že by v osobním vlastnictví nemohly být věci, které patří mezi drobné výrobní nástroje. Je zde ovšem podmínka, aby takovéto předměty sloužily výhradně uspokojování osobních a domácích potřeb, tedy k výrobě pro sebe, nikoliv pro trh, nesmí tedy takovéto výrobní nástroje být využívány k výrobě zboží. Neboť všechny věci, které jsou v osobním vlastnictví, zcela nezbytně musí sloužit k zajišťování materiálních a kulturních potřeb občana, jejich využití musí mít bezpodmínečně spotřebitelský charakter. Při tom ovšem tatáž věc může být jednou předmětem práva osobního vlastnictví občana, a podruhé předmětem vlastnictví osob podle článku 9 ústavy ČSSR (drobné soukromé hospodářství). Máme na mysli takové drobné výrobní nástroje, jakými jsou na příklad šicí stroj, rýč, motyka a podobně. Při určování vlastnického vztahu je tedy podstatná otázka, čemu v konkrétní situaci daný předmět slouží. Tak na příklad šicí stroj v rodině, pokud jím jsou uspokojovány osobní a domácí potřeby členů rodiny, je jistě předmětem osobního vlastnictví a jako takový je také naším právním řádem chráněn. Používá-li ovšem šicího stroje švadlena, která šije na zakázku, čili takovýto předmět slouží k výrobě zboží, je pak jistě zahrnut do vlastnického vztahu podle článku 9 naší nové ústavy. Otázka využití předmětu, to čemu slouží, je tedy pro určení vlastnického vztahu značně významná. Plně proto souhlasíme s R. O. Chalfinou,⁴⁾ když kritizuje V. A. Tarchova za jeho názor, že právní vymezení okruhů předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví je hranicí, za kterou osobní vlastnictví se přeměňuje v soukromé. Neboť, jak jsme řekli, okruh předmětů, které jsou v osobním vlastnictví, je ohraničen jejich spotřebitelským charakterem.

V diskusi kolem ústavy vznikla otázka, zda i některé pozemky (které ve svém souhrnu tvoří základní výrobní prostředek), mohou být v osobním vlastnictví. Jde samozřejmě o pozemky, které jsou vyčleněny ze zemědělského a lesního půdního fondu, tedy o pozemky, které ve svém ekonomickém využití jsou určeny k osobní a domácí spotřebě vlastníka, nikoli k výrobě zemědělské produkce pro trh. Takovýmito pozemky jsou například stavební parcely určené k výstavbě rodinných domků, nebo rekreačních chat, zahrádky a podobně. Soudruh Antonín Novotný na celostátní konferenci KSČ v červenci roku 1960 prohlásil, že *zahrádky patří do osobního vlastnictví občanů*. Tato otázka je velmi významná. Bylo by ovšem třeba říci, že každý občan může mít k uspokojování svých osobních potřeb pouze *jednu zahrádku*, a bylo by třeba stanovit do jaké výměry se takováto zahrádka spravuje režimem osobního vlastnictví. Při tom bezpodmínečně *musí sloužit účelu spotřebitelskému*, jinak by nemohla být ve vlastnictví osobním, neboť charakter tohoto vlastnictví, podobně jako každý jiný předmět při jiném využití než spotřebitelském, by

⁴⁾ R. O. Chalfina: Pravo ličnoj sobstvennosti graždan SSSR, Moskva 1955, str. 88.

nutně ztratila. Současně je třeba říci, že v této otázce nejde ani tak o vlastnické vztahy, ale o spotřebitelské využití takovýchto pozemků. Čím dál, tím víc se v naší socialistické společnosti proto uplatňuje praxe, že občané dostávají půdu (nezahrnutou do zemědělského a lesního půdního fondu) do užívání od státu, aby tak mohli uspokojit své osobní potřeby. Máme zde na mysli například přidělování tak zvaných rekreačních pozemků k výstavbě chat v rekreačních oblastech v nejrůznějších oblastech naší republiky a podobně. Je známo, že takto národní výbory přidělují půdu do užívání nájemní smlouvou, za účelem výstavby rodinných domků do rozlohy 800 m², výjimečně do 1000 m², a pro výstavbu rekreačních chat do rozlohy 500 m². Domníváme se proto, že i při určování té složité otázky, zda některý pozemek je ve vlastnictví osobním, by se mělo vedle zásadního kritéria, zda skutečně slouží k uspokojování osobních potřeb vlastníka, přihlédnout v zásadě asi k takovéto výměře, která je obvyklá při přidělování pozemků do užívání, a připustit výjimky.

Řekli jsme, že odměna, kterou získal občan za práci ve prospěch společnosti je základním předmětem osobního vlastnictví a zároveň předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.

Mimo nabytí věcí do osobního vlastnictví z odměny za práci koupí, nebo jinými smlouvami, je možno je získat ještě jinak. Máme na mysli především důchody, které poskytuje naše společnost pracujícím (například stipendia, dávky nemocenského pojištění, sociálního zajištění a podobně). Takto se dostávají do osobního vlastnictví občanů zajisté každým rokem milionové částky. Při této příležitosti je ovšem dobré připomenout, že výše těchto důchodů je v přímé závislosti na růstu národního důchodu, tedy na růstu společenského socialistického vlastnictví.

Věci do osobního vlastnictví lze dále získat děděním osobního majetku, darováním, dále z her a sázek státem organizovaných, nebo státem povolených, (například Sazka, Sportka, loterie atd). V diskusi o ústavě někteří naši občané projeví obavu, zda jsou či nejsou v osobním vlastnictví výhry získané takovýmto způsobem, zejména pokud jsou uloženy u státní spořitelny. Tato obava vycházela ze skutečnosti, že ústava hovoří o osobním vlastnictví pouze u úspor, které byly nabyty prací. Zákonodárce měl ovšem na mysli, že není možné chránit takové úspory (jako osobní vlastnictví), které byly nabyty vykořisťováním cizí pracovní síly, nebo spekulací a podobně. Tedy je naprosto jasné a samozřejmé, že peníze získané výhrou v Sazce, Sportce, loterii a podobně, i když jsou uloženy u státní spořitelny, jsou chráněny jako předmět osobního vlastnictví, neboť takovéto nabytí bylo v souladu se zákonnými předpisy.

Konečně je možné osobní majetek získat i dalšími zákonem dovolenými způsoby, na příklad nálezem věcí nepatrné hodnoty, sběrem plodin, rybolovem.

V závěru naší práce bychom chtěli říci, že z určení okruhu předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví, je možné vyvodit významné závěry i pro pochopení základních otázek obsahu práva osobního vlastnictví.⁵⁾

Colotka zdůrazňuje, že všechna oprávnění vlastníka, občana, pokud jde o osobní vlastnictví, jsou a musí být ohraničena spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví. Je třeba se plně vypořádat s tím, že staré „ius utendi, freundi, abutendi, posidendi atd...“, které vyplývá pro vlastníka z jeho vlastnické legitimace není možné realizovat v rozporu se základní spotřebitelskou funkcí osobního vlastnictví. Je dále zřejmé, že zde není u osobního vlastnictví nějakých absolutních oprávnění vlastníka, neboť samo není absolutní ani samotné osobní vlastnické právo. Vždyť všechny vlastnické vztahy v socialistické společnosti jsou jednak ohraničeny zájmy této společnosti, a nikdy nemůže jít zájem jednotlivců proti zájmu společnosti, jednak socialistická společnost dává svému občanu taková oprávnění, která stačí plně uspokojit jeho hmotné a kulturní potřeby. Proto je třeba jít ještě dál než je názor s. Petera Colotky a říci, že stará římskoprávní oprávnění vlastníka v současné době nevystihují obsah významného institutu socialistického práva-osobního vlastnictví, zcela jistě ne plně a správně. Vždyť osobní vlastnictví občanů socialistické společnosti má zcela jiný charakter než vlastnictví soukromé, jeho účel je zcela jiný. (Při tom nezapomínejme, že v tomto smyslu má jiné určení i vlastnictví společenské socialistické: to jest uspokojovat potřeby všech členů socialistické společnosti, a to v nižší fázi komunismu podle jejich práce, a ve vyšší fázi pak podle jejich potřeb). Proto v tomto smyslu jsou zcela jiná oprávnění soukromého vlastníka za kapitalismu, a jednak i jiná oprávnění v socialismu vlastníka-státu, vlastníka-družstva, vlastníka-malovýrobce, osobního vlastníka-občana, u kterého oprávnění, která vyplývají z jeho osobního vlastnického práva jsou určována, jak jsme výše ukázali, spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví. Proto se dále domníváme, že tam, kde byl jeden vlastník, kde byl jeden typ vlastnictví, vlastnictví soukromé, tam bylo také jediné a jednotné „ius utendi, abutendi, disponendi“. V naší společnosti, kde jsou různé vlastnické vztahy, i když se vzájemně doplňují a na sebe navazují (v současné době u nás všechny vlastnické vztahy s výjimkou drobného soukromého hospodářství, které se socialistickou hospodářskou soustavou nemá nic společného), je třeba odhodit tato historická a přežilá oprávnění a říci zcela nově, v čem jsou oprávnění vlastníka — státu, vlastníka — družstva, vlastníka — malovýrobce, vlastníka — občana, jako vlastníka věcí sloužících pouze osobní a domácí potřebě, tedy těch věcí, které jsou v osobním vlastnictví.

Dnešní náš platný občanský zákoník hovoří o obsahu vlastnického práva v §§ 107—109. Obsah tohoto vlastnického práva je stejný pro všechny druhy

⁵⁾ V této otázce se plně ztotožňujeme s názorem s. Petra Colotky, který vyslovil ve své práci *Osobné vlastnictví* (srov. str. 148 jmenované práce, vydala SAV, Bratislava 1956).

vlastnictví. Při tom §§ 108 a 109 hovoří o povinnostech vlastníka. Tedy o aktivním obsahu vlastnického práva hovoří jen § 107: „vlastník smí s věcí v mezích právního řádu nakládat, ji požadovat od každého, kdo ji má neprávem ve své moci, a neoprávněnému zásahu se opřít.“ Tomu nelze nic vytknout. Při tom se však domníváme že vlastník — občan musí nakládat s osobním majetkem (a to je podle našeho názoru *prvním kritériem* pro určení obsahu práva osobního vlastnictví) v souladu se zájmy společnosti, v souladu se spotřebitelským charakterem tohoto vlastnictví, tedy užívat ho pouze pro svou potřebu, eventuálně po potřebu své rodiny. Při tom samozřejmě se připouští nejen nájem věci, půjčka, ale i darování, směna, prodej a tak dále. Je nutno dále si uvědomit, že občan je vždy povinen dbát při uplatňování oprávnění, která vyplývají z jeho osobního vlastnického práva, pravidel socialistického soužití.

Tím jsme samozřejmě nechtěli vyčerpat problematiku, která souvisí s určením obsahu osobního vlastnického práva. Chtěli jsme pouze naznačit některé problémy, které s touto otázkou souvisí. Domníváme se, že při zpracovávání zásad nového občanského zákoníku by měly být velmi vážně uváženy i tyto námi pouze uvedené a jistě nevyčerpané otázky. Je totiž úkolem tohoto článku přispět k diskusi o osobním vlastnictví, která v současné době probíhá na stránkách denního tisku i právnických časopisů, v souvislosti s připravovanou kodifikací nového občanského zákoníka.

ZÁVĚRY

Osobní vlastnictví a společenské socialistické vlastnictví jsou dva druhy vlastnictví, které jsou vlastní pouze socialistické společnosti. Osobní vlastnictví vzniká až se vznikem vlastnictví společenského socialistického. Neexistuje v kapitalistické společnosti. Je úzká souvislost mezi vlastnictvím osobním a společenským socialistickým, neboť růst osobního vlastnictví je závislý na růstu vlastnictví společenského socialistického. Osobní vlastnictví je dnes základní formou, prostřednictvím které jsou uspokojovány materiální a kulturní potřeby občana naší společnosti. Práce ve prospěch společnosti je základním zdrojem osobního vlastnictví.

Osobní vlastnictví charakterizují tyto rysy:

1. odvozenost od společenského socialistického vlastnictví;
2. pracovní původ,
3. spotřebitelský charakter tohoto vlastnictví.

V osobním vlastnictví jsou:

1. Odměna, kterou občan získal za svou práci ve prospěch společnosti, a která je současně předpokladem pro nabývání jiného osobního majetku.
2. Jiné důchody, (např. stipendia, různé sociální důchody apod.) dále úspory nabyté prací, bytové zařízení, osobní dopravní prostředky, rekreační chaty,

rodinné domky, zahrádky, jakož i ostatní věci, pokud slouží k zajišťování osobních potřeb.

Mimo nabytí věcí osobního majetku z odměny za práci koupí, nebo jinými smlouvami, je možno je získat ještě jinými, zákonem připuštěnými důvody. (Na příklad z příjmů poskytovaných společnostmi podle zvláštních předpisů, děděním, darováním, atd.).

Osobní vlastnictví nutno odlišovat od drobného soukromého hospodářství. První je progresivní, roste a poroste v souvislosti s růstem společenského socialistického vlastnictví, druhé postupně zaniká. První je socialistické společnosti vlastní, druhé je jí cizí. První má spotřebitelský charakter, druhé je určeno k výrobě pro trh.

S otázkou určení předmětů, které mohou být v osobním vlastnictví, souvisí i otázka obsahu osobního vlastnictví. Při určování oprávnění občana — osobního vlastníka, základním kritériem musí být spotřebitelský charakter osobního vlastnictví, to znamená, že vše, co občan, osobní vlastník, činí, musí být vždy, pokud jde o výkon jeho osobního vlastnického práva, v souladu se zájmy společnosti, v souladu se spotřebitelským charakterem osobního vlastnictví.

Domníváme se závěrem, že některé tyto otázky by měly být zpracovány, v novém, již socialistickém občanském zákoníku Československé socialistické republiky.

РЕЗЮМЕ

Личная собственность и общественная социалистическая собственность являются двумя видами собственности, свойственными лишь социалистическому обществу. Личная собственность возникает со времени возникновения общественной социалистической собственности. В капиталистическом обществе она не существует. Существует тесная связь между личной и общественно-социалистической собственностью, так как рост личной собственности зависит от роста общественной социалистической собственности. В настоящее время личная собственность является основной формой, при посредстве которой удовлетворяются материальные и культурные потребности гражданина нашего социалистического общества. Труд в пользу общества является основным источником личной собственности.

Личная собственность характеризуется следующими чертами:

1. производимость из общественной социалистической собственности,
2. трудовое происхождение,
3. потребительный характер этой собственности

В личной собственности содержатся:

1. Вознаграждение, полученное гражданином за работу, произведенную им в пользу общества, и одновременно служащее предпосылкой для приобретения другого личного имущества.
2. Другие доходы (например, стипендии, доходы из социального обеспечения и т. п.), далее трудовые сбережения, домашняя обстановка, личные транспортные средства, дачи, индивидуальные жилые дома, садики, а также остальные предметы, поскольку они служат удовлетворению личных потребностей.

Помимо приобретения предметов личного имущества из вознаграждения за труд путем купли-продажи или путем других договоров, такое имущество возможно приобрести еще

по другим, законом допускаемым основаниям (например, из доходов предоставляемых обществом согласно особым предписаниям, наследованию, дарению и т. п.).

Личную собственность необходимо отличать от мелкого частного хозяйства. Личная собственность прогрессивна; она растет и будет расти в связи с ростом общественной социалистической собственности. Мелкое же частное хозяйство постепенно прекратит свое существование. Личная собственность свойственна социалистическому обществу, мелкое же частное хозяйство ему чуждо. Личная собственность носит потребительский характер, мелкое же частное хозяйство предназначено для производства, обслуживающего рынок.

С вопросом об определении предметов, могущих быть в личной собственности, связан вопрос о содержании личной собственности. При определении правомочий гражданина, личного собственника, основным критерием должен служить потребительский характер личной собственности. Это значит, что все, что гражданин, личный собственник, делает, должно всегда, поскольку речь идет и его собственнических правомочиях, согласоваться с интересами общества.

Мы полагаем, что было бы совершенно необходимым некоторые из этих вопросов разработать уже в социалистическом гражданском кодексе Чехословацкой Социалистической Республики.

ZUSAMMENFASSUNG

Das persönliche Eigentum und das sozialistische Gemeineigentum sind zwei Eigentumsarten, welche nur in der sozialistischen Gesellschaft vorkommen. Das persönliche Eigentum entsteht erst gleichzeitig mit der Entstehung des sozialistischen Gemeineigentums. In der kapitalistischen Gesellschaft existiert es nicht. Es besteht eine enge Beziehung zwischen dem persönlichen Eigentum und dem sozialistischen Gemeineigentum, denn das Anwachsen des persönlichen Eigentums hängt vom Wachstum des sozialistischen Gemeineigentums ab. Das persönliche Eigentum ist heute die Grundform, in welcher die materiellen und kulturellen Bedürfnisse des Bürgers der sozialistischen Gesellschaft befriedigt werden. Die Hauptquelle des persönlichen Eigentums ist Arbeit für das Wohl der Gesellschaft.

Das persönliche Eigentum ist durch folgende Charakterzüge gekennzeichnet:

1. durch sein Abhängigkeitsverhältnis zum sozialistischen Eigentum,
2. durch die Tatsache, dass es seinen Ursprung in der Arbeit hat,
3. durch seinen Verbrauchscharakter.

Das persönliche Eigentum bilden:

1. Die Belohnung, welche der Bürger für seine Arbeit zum Wohle der Gesellschaft erhält und die gleichzeitig die Voraussetzung für den Erwerb anderer Güter des persönlichen Eigentums sind.

2. Andere Einkünfte (z. B. Stipendien, Renten der Sozialversicherung u. ä.), weiters durch Arbeit erworbene Ersparnisse, die Wohnungseinrichtung, Personenverkehrsmittel, Weekenhäuser, Familienhäuser, Gärten sowie andere Gegenstände, soweit sie zur Befriedigung des persönlichen Bedarfs dienen.

Man kann Gegenstände des persönlichen Eigentums ausser auf Grund von Arbeitslohn, durch Kauf oder andere Verträge auch aus anderen von dem Gesetze zugelassenen Gründen erwerben. (Z. B. aus Einkünften, welche von der Gesellschaft nach besonderen Vorschriften gewährt werden, durch Erbschaft, Schenkung u. ä.)

Das persönliche Eigentum ist von den kleinen Privatwirtschaften zu unterscheiden. Jenes ist fortschrittlich, es wächst und wird weiter wachsen in Verbindung mit dem Anwachsen des sozialistischen Gemeineigentums, dieses wird schrittweise untergehen. Jenes ist eine Eigentümlichkeit der sozialistischen Gesellschaft, dieses ist ihr fremd. Jenes hat Verbrauchscharakter, dieses ist für die Produktion und den Markt bestimmt.

Mit der Frage, was für Gegenstände sich in persönlichem Eigentum befinden können, hängt auch die Frage des Inhalts des persönlichen Eigentums zusammen. Bei der Bestimmung der Rechte des Bürgers als persönlichen Eigentümers muss als grundlegendes Kriterium der Verbrauchscharakter des persönlichen Eigentums gelten; d. h. alles, was der Bürger als persönlicher Eigentümer tut, muss immer mit den Interessen der Gesellschaft in Einklang stehen.

Abschliessend drückt der Autor die Meinung aus, dass diese Fragen jedenfalls in dem neuen schon sozialistischen Bürgerlichen Gesetzbuch der Tschechoslowakischen sozialistischen Republik werden behandelt werden müssen.